

ТЕМА: Державне регулювання підприємництва.

Ключові слова: амортизаційна політика, антимонопольний комітет, державне замовлення, державне регулювання бізнесу, дотація, закон, інвестиційна політика держави, індикативне планування, квота, конкуренція, ліцензування, механізм державного регулювання, преференція, прогнозування, споживач, субвенція, субсидія.

Державне регулювання підприємництва являє собою систему економічного, соціального, правового і політичного забезпечення державними органами середовища для формування і стійкого розвитку сучасного підприємництва. Необхідність державного регулювання підприємництва визначається насамперед тим, що приватний бізнес не зацікавлений вкладати капітал у такі проекти, що не приносять високого прибутку, але для суспільства вони життєво необхідні. Ринкова економіка не здатна регулювати всі економічні і соціальні процеси в інтересах усього суспільства. Вона не забезпечує справедливий розподіл доходу, не гарантує право на працю, не націлює на охорону навколишнього середовища і не підтримує незахищені шари населення. Про все це повинна подбати держава.

В сучасних умовах відзначається посилення ролі держави в економічному житті суспільства. Це виявляється в розробці нормативних актів, спрямованих на регулювання ринку, банківської діяльності, митних правил, цін, соціального захисту населення.

Державне регулювання бізнесу – це вплив держави на діяльність підприємницьких структур, суб'єктів бізнесу і ринок з метою забезпечення нормальних умов їхнього функціонування.

Необхідність державного регулювання бізнесу впливає з об'єктивно властивих державі обов'язків. Основними серед них є:

1. Забезпечення правової основи. Держава розробляє і приймає закони, що визначають права власності, регулюють підприємницьку діяльність. За допомогою правової основи держава забезпечує законні правила, що регулюють відносини між суб'єктами підприємницької діяльності.

2. Створення належного правопорядку в країні і національної безпеки. Держава повинна забезпечити безпеку всіх суб'єктів ринкової економіки, а також суспільства в цілому. Якщо не виконується ця функція, то в країні створюються умови для розвитку кримінальної обстановки: злочинності, мафії, корупції, що негативно позначається на економіці країни.

3. Стабілізація економіки, тобто її стійкий розвиток, коли підтримуються на оптимальному рівні основні макроекономічні показники: обсяг валового доходу, рівень інфляції і безробіття, дефіцит бюджету. Якщо держава не буде

сприяти стійкому розвитку економіки, то це негативним чином може вплинути на підприємницьку діяльність і економіку країни в цілому.

4. Захист конкуренції – як основного регулюючого механізму в ринковій економіці. Конкуренція це основа прогресу у всіх сферах економіки, вона змушує виробників впроваджувати все нове і передове, поліпшувати якість продукції і знижувати витрати виробництва. Для України особливо важливе створення конкурентної сфери і її захист на сучасному етапі, оскільки середовище для дійсної конкуренції ще не створено.

5. Забезпечення соціального захисту і соціальної гарантії. Суть цієї політики в гарантованому забезпеченні всіх працюючих мінімумом заробітної плати, пенсіями, допомога безробітним, незаможним. Проводячи цю політику держава не допускає соціальної напруженості в суспільстві.

6. Фінансування суспільних благ і послуг. Благоустрій населених пунктів, будівництво доріг, музеїв.

7. Розробка антимонопольного законодавства і здійснення контролю за його реалізацією.

8. Регулювання зовнішньоекономічних відносин.

В період становлення вільного підприємництва держава і її служби виконують низку важливих функцій.

1. Формування суб'єктів сучасного підприємництва і насамперед, цивілізованих підприємців, здатних реалізувати свої можливості до інноваційної, ризикової діяльності у всіх сферах економіки. Аналіз практики підприємницької діяльності дозволяє виділити три основні типи підприємців. Перший – «статичні підприємці», здатність яких дозволяє традиційними методами здобувати звичайний прибуток у залежності від сформованої кон'юнктури на ринку, економічного, правового середовища, яке створене державою для виробництва і комерційної діяльності. Другий тип – це «справжні підприємці», які намагаються реалізувати свої здібності навіть у сучасних антипідприємницьких умовах, займатися в сфері інноваційного відтворення на ризиковій основі. Третій тип – «випадковий підприємець». Представники цього типу виявилися в підприємстві через сформовані економічні, політичні, соціальні та інші умови: за рахунок можливості «нажитися», беручи участь у приватизації, близькості до номенклатури, завдяки відсутності всяких моральних принципів, неможливості зайнятися колишнім родом діяльності внаслідок руйнування підприємств, установ культури, скорочення армії. Цей вид діяльності не можна назвати підприємництвом. Найголовніше в державному регулюванні – створення

режиму найбільшого сприяння для використання потенціалу справжніх підприємців. Держава зможе ефективно виконувати цю функцію шляхом:

- забезпечення економічної самостійності підприємництва;
- створення чітких, рівних правил у всьому економічному просторі України;
- формування економічного механізму стимулювання підприємництва, що відповідає податковій, кредитній, страховій, амортизаційній та іншим системам регулювання;
- створення ефективної системи освіти і підвищення рівня кваліфікації підприємців.

2. Друга функція державного регулювання – це формування конкурентного середовища, де конкурентні переваги забезпечуються шляхом:

- безперервного відновлення технології і техніки на базі вищих досягнень науки;
- впровадження інноваційного менеджменту та маркетингу;
- повної реалізації інноваційних і ризикових здібностей підприємців;
- створення добре відпрацьованого ефективного механізму антимонопольної політики, що забезпечує розвиток тих монопольних підприємницьких структур, які будують свою діяльність на інноваційній основі, сприяє стабілізації і зниженню цін, підвищенню якості існуючих товарів і створенню нових, які користуються попитом у населення за соціально прийнятними цінами;

• регулювання рівня відкритості українського ринку для іноземних конкурентів. При цьому необхідно враховувати дві обставини. Перше – не можна закривати ринок імпортерів товарів і послуг, тому що це дозволяє здобувати ті товари, виробництво яких в Україні є неможливим або економічно недоцільним. Друге – у сформованих економічних умовах, повне відкриття українського ринку, може підірвати конкурентоспроможність тих товарів, виробництво яких має потенційну конкурентоспроможність, але не може реалізуватися в сформованих економічних умовах.

Одне з найскладніших і важливих завдань державного регулювання – створення умов для переходу від факторної стадії конкуренції до інвестиційної, яка сполучена з інноваційною стадією. При факторній стадії конкурентна перевага забезпечується за рахунок більш високого екстенсивного використання основних факторів виробництва – природних ресурсів, трудових ресурсів і рівня їхньої кваліфікації, використання наявної

техніки і технології, традиційних способів організації і управління. У сучасному світі конкурентна перевага забезпечується головним чином за рахунок розвинутих факторів виробництва: нової техніки і технології, високого рівня наукового потенціалу, висококваліфікованої робочої сили, ініціативного підприємництва, інноваційних менеджменту і маркетингу, розвитку інфраструктури. Україна поки має такий рівень розвитку, що дозволяє знаходитися тільки на факторній стадії конкуренції, коли рушійною силою є головним чином основні фактори виробництва. Для переходу до інвестиційноінноваційної стадії, яка вимагає високого рівня розвинутих факторів, потрібні значні інвестиції. Цей перехід допоміг би ефективніше використовувати основні фактори виробництва, і насамперед природні ресурси. А це вимагає ресурсозберігаючого типу розвитку економіки на всіх стадіях виробництва: від видобутку сировини до кінцевого продукту. Інноваційна конкуренція, що базується на ресурсозберігаючих технологіях, дозволяє знизити більш ніж вдвічі енергоємність, фондоемність, трудомісткість і матеріалоемність продукції.

3. Третьою функцією державного регулювання є – створення умов для стійкого розвитку пропозиції товарів і послуг високої якості, що вироблені на інноваційній основі за допомогою стимулювання, цілеспрямованої орієнтації, підтримки підприємницьких структур у сфері виробництва. Держава на сучасному етапі повинна зупинити небезпечну тенденцію, що проявилася на першому етапі приватизації та сприяла розвалові великих виробничих структур, розривові технологічно взаємозалежних підприємств, руйнуванню науково-виробничих об'єднань, відділенню від них науководослідних інститутів. Тим самим у цих структурах порушився інноваційний процес, що привело до скорочення виробництва наукомісткої продукції.

4. Четвертою функцією державного регулювання – є формування організаційної і ринкової інфраструктури підприємництва. Виконання такої функції вимагає створення системи відповідних ринків: національного, регіонального, місцевого – з однієї сторони. З іншого боку, державі доцільно надавати підтримку в створенні системи установ, структур, які забезпечують процес формування, розвитку і підтримки усіх форм інфраструктури підприємництва (центрів інформаційно-консультативного і наукового забезпечення, підготовки і підвищення кадрів підприємництва, маркетингового обслуговування, інноваційних центрів і союзів підприємців). І, нарешті, однією з найважливіших функцій державного регулювання – є забезпечення соціальної орієнтації процесу формування і розвитку підприємництва. Виконання цієї функції вимагає орієнтації підприємницьких структур на досягнення не тільки економічного, але і соціального ефекту. Це забезпечується тим, що підприємництво є основою добробуту всіх членів суспільства. Орієнтація підприємництва на інновації, підвищує рівень і

динамічну стійкість економічного розвитку. А це веде до зростання національного багатства і, отже створює можливість підвищення добробуту всіх членів суспільства. Сприяння і підтримка підприємництва є самостійною складовою державної політики в багатьох країнах світу. Тому існують спеціальні державні (урядові) органи управління і підтримки підприємницької діяльності. Поряд з центральними органами влади місцеві також надають усебічну підтримку підприємству. Механізм державного регулювання бізнесу – це система заходів, розроблених державою, з урахуванням вимог ринку та інтересів суб'єктів бізнесу. Ця система складається з правових і фінансових механізмів, механізмів стимулювання і контролю державних органів і фондів, покликаних займатися діяльністю підприємницьких структур і суб'єктів бізнесу. Світовий досвід показує, що в умовах реформування економіки, у кризових ситуаціях роль держави зростає, а в умовах стабільності – знижується. Але у всіх випадках держава повинна так впливати на підприємницьку діяльність і економіку країни, щоб не зруйнувати ринкової основи і не допустити кризових явищ.

Прямі і непрямі механізми державного регулювання Конкретні заходи державного впливу на збільшення фінансових можливостей підприємництва можна розділити на дві групи – прямі і непрямі. Механізми прямого державного регулювання здійснюються переважно в двох формах: *адміністративно-відомчій і програмно-цільовій*. Адміністративно-відомча форма виявляється у вигляді прямого дотаційного фінансування, що здійснюється у відповідності зі спеціальними законами, прийнятими з метою безпосереднього сприяння інноваціям. Програмно-цільова форма державного регулювання припускає конкретне фінансування підприємців за допомогою державних цільових програм підтримки нововведень.

Непрямі методи, що використовуються в державній політиці, націлені, з одного боку, на стимулювання самих процесів підприємницької діяльності, а з іншого – на створення сприятливого загальногосподарського і соціальнополітичного клімату для підприємницької діяльності.

До основних непрямих методів державної підтримки відносяться:

- лібералізація податкового та амортизаційного законодавства;
- розробка законодавчих норм;
- створення інфраструктури підприємництва.

Тобто, до методів непрямого впливу відносять механізми бюджетнофінансового і грошово-кредитного регулювання. Строге розмежування економічних і адміністративних методів, або перевага одних на шкоду іншим, неможлива. З одного боку, у кожному адміністративному

регуляторі є щось економічне, тому що він позначається на поведінці учасників економічного процесу. З іншого боку, елементи адміністрування несе у собі будь-який економічний регулятор.

Нормативний, фінансовий, адміністративний методи державного регулювання Також до методів державного регулювання підприємницької діяльності відносяться нормативний, фінансовий, адміністративний.

Нормативний метод найбільш ефективний для підприємств державного сектора, де держава як власник основних засобів виробництва може директивно запроваджувати визначені нормативи і здійснювати контроль за процесом їхнього впровадження. Для підприємств, що базуються на приватній і колективній формах власності, нормативний метод має індикативний характер. Нормативний метод полягає у встановленні державою обмежених розмірів окремих показників, що характеризують якісний стан розвитку окремих підприємств. Наприклад, норматив рентабельності, амортизаційних відрахувань, оборотних коштів тощо. За ознакою повноти виконання суб'єктами підприємницької діяльності своїх функцій їхня діяльність може бути поділена на три види: вільна, необмежена чинним законодавством; дозвільна (ліцензована), що регламентується чинним законодавством; і державна, котра є винятковою функцією державних підприємств (організацій). З огляду на те, що ліцензування окремих видів підприємницької діяльності є одним з розповсюджених методів державного регулювання і контролю, розглянемо основні положення.

Ліцензування - засіб державного регулювання господарської діяльності, спрямований на забезпечення реалізації єдиної державної політики у сфері ліцензування, захист економічних і соціальних інтересів держави, суспільства та окремих споживачів. Ліцензування спрямоване на захист економічних інтересів окремих суб'єктів підприємницької діяльності, на раціональне використання валюти, а також на обмеження експорту (імпорту) товарів. Що стосується видів ліцензій, то виділяють ліцензії індивідуально разові, коли дозвіл має іменний характер і видається для здійснення кожної окремої операції конкретним суб'єктам на період, що є необхідним для здійснення такої операції. Ліцензії індивідуально відкриті – це дозвіл займатися певною діяльністю протягом певного періоду (не менше одного місяця) з визначенням загального обсягу операцій.

Генеральні ліцензії передбачають відкритий дозвіл на операції з певними товарами або з визначеною країною або групою країн протягом періоду дії режиму ліцензування. Ліцензії виняткові надають монопольне право на використання предмета ліцензійної угоди в межах встановлених угодою. Ліцензування окремих видів підприємницької діяльності регламентується

«Господарським кодексом України». Законодавство у сфері дозвільної системи та ліцензування:

■ Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» від 06.09.2005 р.

■ Закон України «Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності» (надалі Закон України від 19.05.2011 № 3392-УІ).

■ Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03.2015 р. Дозвільна система у сфері господарської діяльності - сукупність урегульованих законодавством відносин, які виникають між дозвільними органами, державними адміністраторами та суб'єктами господарювання у зв'язку з видачею документів (дублікатів) дозвільного характеру, переоформленням, анулюванням документів дозвільного характеру. Законом України від 19.05.2011 №3392-VI затверджено вичерпний Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування не вправі вимагати від суб'єктів господарювання отримання дозвільних документів, не передбачених законом. Строк видачі документів дозвільного характеру становить 10 робочих днів, якщо інше не встановлено законом. Місцеве рада розглядає та приймає на пленарних засіданнях рішення щодо видачі, переоформлення, видачі дублікатів, анулювання або відмову у видачі документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності протягом місяця з дня одержання від суб'єкта господарювання відповідної заяви. Підстави для відмови у видачі документа дозвільного характеру:

■ подання суб'єктом господарювання неповного пакета документів, необхідних для одержання документа дозвільного характеру, згідно із встановленим вичерпним переліком;

■ виявлення в документах, поданих суб'єктом господарювання, недостовірних відомостей;

■ негативний висновок за результатами проведених експертиз та обстежень або інших наукових і технічних оцінок, необхідних для видачі документа дозвільного характеру. Підстави для анулювання документа дозвільного характеру:

■ звернення суб'єкта господарювання із заявою про анулювання документа дозвільного характеру;

■ припинення юридичної особи (злиття, приєднання, поділ, перетворення або ліквідація), якщо інше не визначено законом;

■ припинення підприємницької діяльності фізичної особи - підприємця;

■ встановлення факту надання в заяві та документах, що додаються до неї, недостовірної інформації. Законом можуть встановлюватися інші підстави для анулювання документів дозвільного характеру.

Підстави для переоформлення документа дозвільного характеру:

♣ зміна найменування суб'єкта господарювання - юридичної особи або прізвища, імені, по батькові фізичної особи - підприємця;

♣ зміна місцезнаходження суб'єкта господарювання. Законом можуть бути встановлені інші підстави для переоформлення документів дозвільного характеру.

Також серед методів державного регулювання підприємницької діяльності найбільш розповсюдженим є застосування дотацій. *Дотації* – це метод регулювання діяльності підприємств промисловості, виробників сільськогосподарської продукції та інших галузей народного господарства. Він полягає у виділенні державою коштів для збалансування витрат і доходів з метою підтримки обсягу виробництва продукції, що є збитковою для виробника, але необхідною для населення або держави. Джерелам дотацій є державний бюджет, а в окремих випадках – спеціалізовані фонди та резервний фонд Уряду України.

Субсидії – допомога (переважно в грошовій формі), що надається державою за рахунок державного або місцевого бюджетів, а також спеціальних фондів. Одночасно це спосіб соціального захисту певних шарів населення в умовах переходу до ринкової економіки.

Субвенція на відміну від дотацій і субсидій – вид грошової допомоги, що надається державою місцевим органам влади для цільового фінансування реалізації певного заходу (програми), яка розроблена цим місцевим органом влади і схвалена Урядом України. У випадку порушення цільового призначення субвенції вона підлягає поверненню. З боку держави використовуються також інші методи впливу на процес підприємницької діяльності суб'єктів, серед яких треба виділити преференцію і квоту. Ці методи частіше використовуються в сфері зовнішньоекономічної діяльності. Під преференцією розуміють переваги, привілеї, податкові умови, що надаються державою установам, підприємствам з метою створення сприятливих умов щодо їх діяльності. Застосування пільг щодо оподаткування також можна розглядати як своєрідні преференції.

Квота – це частина в загальному обсязі виробництва, збуту, експорту (імпорту), що встановлюється компетентними державними органами з метою обмеження виготовлення, ввезення (вивезення) товарів на певний строк. Важливим важелем регулювання економіки, формою цілеспрямованого

впливу держави на розвиток тієї або іншої галузі є також державні замовлення, що передбачають постачання певної продукції або виконання робіт на договірній основі з метою задоволення першочергових потреб суспільства. Такі замовлення фінансуються безпосередньо за рахунок державного бюджету або забезпечуються податковими кредитами.

Також, одним з важливих видів регулювання підприємницької діяльності є антимонопольна діяльність. Постійно необхідний прямий державний контроль над монопольними ринками. Механізм державного регулювання цього явища в Україні, закріплений у Законі «Про обмеження монополізму і недопущення несумлінної конкуренції в підприємницькій діяльності». Метою антимонопольного регулювання з боку держави – є захист інтересів споживачів і суспільства в цілому від негативних наслідків монопольної діяльності конкретних суб'єктів підприємництва. Заходи щодо демонополізації економіки України забезпечуються спеціальною програмою, що є складовою частиною єдиної комплексної програми Уряду України. Для реалізації антимонопольної політики створений Антимонопольний комітет України Вимагають державного регулювання також екологічні наслідки від діяльності низки підприємств. Необхідне проведення природоохоронних заходів, фінансові санкції і жорсткі стандарти господарської діяльності, що гарантують населенню екологічну безпеку. Наступна сфера – визначення і підтримка мінімально припустимих параметрів життя населення, захист національних інтересів у системі господарських зв'язків.

Важливим методом державного регулювання підприємництва – є **амортизаційна політика**, як складова частина загальної науково-технічної політики держави. Встановлюючи норми амортизації, порядок її нарахування і використання, держава тим самим регулює темпи і характер відтворення і, у першу чергу, швидкість відновлення основних фондів.

Наступний метод – вплив держави на підприємницьку діяльність за допомогою **фіскальної політики**. Вона спрямована, насамперед, на згладжування економічних коливань. Здійснюючи тільки цю політику, держава не може виконувати свої функції без відповідної кредитно-грошової політики. Особливо в умовах економічної кризи. Важливим важелем впливу на підприємницьку діяльність і економіку країни є інвестиційна політика держави. За допомогою цієї політики держава безпосередньо може впливати на темпи обсягу виробництва, на зміну структури виробництва, на прискорення науково-технічного прогресу.

Підприємницька діяльність припиняється згідно ст.51 ГКУ

- ♣ з власної ініціативи підприємця;
- ♣ у разі закінчення строку ліцензії;

♣ у разі припинення існування підприємця;

♣ на підставі рішення суду у випадках, у випадках, передбачених Господарським Кодексом та іншими законами.

Перелік дозвільних документів та погоджень, що видають органи державної влади та місцевого самоврядування Закон України «Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності» визначає виключний перелік дозвільних документів, які необхідні для здійснення будь-якого виду господарської діяльності. Інших дозволів та погоджень не можуть вимагати органи державної влади та/або місцевого самоврядування!

Найпоширенішими є: дозволи в сфері будівництва та будівельної діяльності (дозвіл на початок проведення будівельних робіт Сертифікат про прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів, що належать до IV і V категорій складності, дозвіл на порушення об'єктів благоустрою),

Питання для самоперевірки.

1. Визначити сутність механізму державного регулювання підприємництва
2. Охарактеризувати прямі і непрямі механізми державного регулювання
3. Охарактеризувати нормативний механізм державного регулювання
4. Охарактеризувати фінансовий механізм державного регулювання
5. Охарактеризувати адміністративний механізм державного регулювання